

Várszeginé Gáncs Erzsébet

A népdaltanítás szerepe a tanítóképzésben

A tanítóképzés feladatai között kiemelt szerepet kap a tanítójelöltek zenei műveltségének szélesítése, elmélyítése. Kodály Zoltán szavait idézve „a zene lelki táplálék és semmi mással nem pótolható. Aki nem él vele: lelki vérszegénységben él és hal. Teljes lelki élet zene nélkül nincs.”¹ A zene jótékony hatásáról több tudományos cikk is szól. Erre fel kellene hívnunk a mai fiatalok, főleg a tanítójelöltek figyelmét, hiszen a hagyomány korszerű, újszerű ismeretével is rendelkező legifjabb tanítónemzedékek tagjai lehetnek azok, akik majd újra beolthatják a gyerekeket a zene szeretetével. Felgyorsult világunkban sokan már időpazarlásnak vélik a zenetanulást, a művészeti nevelést, a hagyományok ápolását, helyette teret kapott az informatika. Egy 2000-ben megjelent cikk írói arra figyelmeztetnek bennünket, hogy az a fajta „belenevelődés” amely a természet adta közösségben a hagyomány átadása és átvétele során ment végbe, eltűnt. A feladat az oktatásra tevődik át, kiegészülve azokkal a piaci szolgáltatásokkal, amelyek a hagyományok megőrzését tekintik legfőbb feladatuknak.²

A hagyományörzés egyik szegmense, a magyar népdal tanítása a tanítóképzésben különösen fontos. A Nyugat-Magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Főiskolai Karán működő Apáczai Nőiakar repertoárjában is közkedveltek a népdalfeldolgozások. Ezen kívül hallgatóink egy féléves tárgyként tanulnak népzene-t, amelynek feladata a népdalrepertoár bővítése. Úgy gondolom, hogy a népdal nem csupán a régi idők emléke, hanem a mai ember is magáénak érezheti, ha akarja.

Lajtha László írja: „A népzene nemcsak egy lepréselt virág, hanem élet is.” Ebben a tanulmányban a népdalok egyik jelentős csoportját az ún. szerelmi dalokat ismertetem, illetve ezen keresztül mutatom be a tanítójelölteknél is alkalmazható hallás utáni daltanítás módszerét.

¹ Mire való a zenei önképzőkör, 1944

² Karácsony Molnár Erika–Tátrai Zsuzsanna: Adalékok a hagyományörzés lehetőségeihez és módjaihoz a 21. század küszöbén. In: Paraszti múlt és jelen az ezredfordulón. Szentendre, 2000. p. 645–675

A paraszti élet hagyományaihoz kapcsolódó „szerelmi dalok”

A hagyományos paraszti életben szigorúan elő volt írva, mit, mikor kell tenni, mit, mikor szabad vagy kell énekelni. Ennek megfelelően minden zenélesi alkalomnak megvolt a maga sajátos dallama vagy dallamfajtája, műfaja. A népdalok többségét az úgynevezett „*alkalomhoz nem kötött*” dalok tették ki, míg emellett aránylag kevés volt az olyan „*alkalomhoz kötött*” dallam, mint például a naptári ünnepek szokásaihoz kapcsolódó dalok, az élet korszakaihoz, fordulópontjaihoz tartozó dalok, valamint a vallásos élethez kapcsolódó énekek. Népdalaink a régi paraszti világ szokásait, hitvilágát, szerelmeit, örömeit és bánatát örökítik meg számos változatban, sokféle szöveggel.

Tematikailag a *szerelmi dalok* az egyik legnépesebb csoportja a meghatározott alkalomhoz nem kötött daloknak. A legrégebb, legszebb költői alkotások és dalok tartoznak ebbe a kategóriába.

A szerelmi dalok csoportja az érzelmek kifejezése szerint tagolható, amelyek történetileg is elkülönülnek egymástól:

1. „Madárka”-csoport: a madárka, „aki” a szerelmi üzenetet viszi, az egyik legkedveltebb elem! Pl. *Madárka, madárka*;
2. „Virág”-csoport: a szerelem kertjéről, a nyíló virágairól szóló dalok tartoznak ide, amelyek történetileg a középkori várkertet idézik. Pl. *Ej-haj, gyöngvirág*;
3. „Dicsérő” csoport: e csoport dalai a kedves szépségét dicsérik gazdag hasonlatokkal.
4. „Szívfájdalom” csoportja: az ide tartozó dalok arról szólnak, hogy ne szeressen senki mélyen, mert nem érdemes. Pl. *Szerettek azt megvallom*;
5. „Társadalmi különbségek”-ről szóló dalok: amelyek arról szólnak, hogy a társadalmi helyzet, a vagyoni különbség az, ami elválasztotta a szerelmeseket, áthághatatlan korlátot emelve a fiatalok közé. Pl. *Szegény vagyok, szegénynek születtem* kezdetű dal.
6. „Búcsúzó” dalok csoportja: az elhidegülés, az elhagyás, a szakítás, a végeleges búcsú fájdalmáról éneklő dalok tartoznak ebbe a csoportba. A csoport dalai között megtaláljuk az elutasítást is, a kikoszarozást is. Pl. *Jaj, de beteg vagyok!*

A szerelmi dalok jellemző szimbólumai

A magyar népdalokban gyakran szerepelnek virágok, gyümölcsök és színek. Ezeknek határozott jelentésük van. Rajtuk keresztül tudta kifejezni a nép a gondolatait, érzéseit, elsősorban a szerelemről. Ezek közül a legáltalánosabb virágszimbólum a rózsza. Most olyan népdalokat mutatok be, amelyekben a rózsza, mint a szerelem szimbóluma jelenik meg.

Rózsát ültettem a gyalogútra

1. Ró-zsát ül-tet-tem a gya-log - út - ra,

Hogy sze-ret-lek, csak az Isten tud - ja.

Meg-ta - ga-dom a-pá-mat, a - nyá - mat,

Még-sem ha-gyom ár-ván a ba - bá - mat!

2. Elhordta a szél a gyalogutat,
Járnék hozzád babám, de nem szabad.
Messzi van nékem innen oda jární,
Tőled kisangyalom el kell válni!

A szeretőm udvarában van egy rezgő nyárfa

1. A szeretőm ud-va-rá-ban, van egy rez-gő nyár - fa,

Ha elmegyek én a-lat-ta, rám haj-lik az á - ga.

Sár-gás a le - ve - le, raj-tam van a fa-lu nyelv-e,

Mért is van a szeretőmnek hozzám i - gaz sí - ve?

2. Az éjszaka elaludtam, de rosszat álmodtam!
Kesely lábú kis pejlovam kárba bocsájtottam.
Rám is becsültették ezt a sűrű kerek erdőt:
Mefogadom: Fedémesen nem tartok szeretőt!

(*Fedémes* falu az Észak-Magyarországi régióban, Heves megye Pétervásárai kistérségében.)

Rózsa, rózsza, labdarózsa levele

1. Ró-zsa, ró-zsa, lab-da-ró - zsa le-ve - le,

Csak egy legényt ne-vel-tek a ked-vem-re.

Azt is a-zért ne-vel - ték a ked-vem-re,

Kék a sze-me, gön-dör ha -ja fe - ke - te.

2. Alig várom, hogy a nap lenyugodjon,
Hogy az égen páros csillag kigyúljon.
Ragyogj, csillag páros csillag sokáig,
Kísérj el a szeretőm kapujáig.

3. Csillag, csillag páros csillag az égen,
Láttad-e az én rózsámat a réten?
Láttam, bizony zöld rozsmaring erdőben,
Sárga tearózsa nyílt ki a kezében.

A népdalok hallás utáni tanítása

Ezeknek a népdaloknak a megtanítására a tanítóképzésben is a hallás utáni daltanítás módszerét alkalmazzuk.

„Ennek a daltanításnak az előnye két dologban rejlik, egyrészt hogy mire elkezdnek énekelni a gyerekek, szinte tudják a dalt, tehát már az első pillanatban törekedni tudnak az élményszerű előadásra, másrészt a daltanulás közben észrevétlenül ráirányíthatjuk a figyelmet a zene különböző elemeire, tehát elméleti ismereteik is gyarapodnak.”³

Ezt a daltanítási módszert bármelyik oktatási szinten alkalmazhatjuk.

Lépései a következők:

A motiváció: az eredményes tanításhoz elengedhetetlen a kellő motiváció. Ez alapfeltétele a tanulásnak. Motiváló lehet egy kép, egy zenei részlet, egy vers, egy rejtvény, amely előkészíti a dalokat témában, hangulatban.

A teljes dal mintaszerű bemutatása: ahhoz, hogy a hallgatókat érdekelte tegyünk a népdal megtanulására, elengedhetetlen, hogy a dal, amit meg kívánunk tanítani, elnyerje a tetszésüket. Emiatt az első bemutatás meghatározó. A hallgatók tanítási gyakorlata során a daltanításnak ez a pontja a többségnek sajnos nehézséget okozhat. Ebben az esetben hívhat segítségül hangszer (legjobb talán a furulya), bár ennek is vannak nehézségei, mert furulyáról átvenni a hangot nem egyszerű.

Az első megfigyelési szempont: a népdal tartalmi feldolgozását szolgálja, kérdésekkel segítjük a dal szövegének megjegyzését.

A második megfigyelési szempont: már a szerkezeti kérdésekre vonatkozik. Ezt a hallgatók válasza követi.

A hallgatók bekapcsolása az éneklésbe: a tanulás célja, hogy a hallgatók önállóan is el tudják énekelni a dalt, ehhez folyamatosan be kell őket vonni az éneklésbe, hogy mire az önálló éneklésre kerül a sor, magabiztosan tudják mind a szöveget, mind a dallamot.

A dal önálló előadása

A megfigyelési szempontok főiskolásoknak a fentebb példaként választott dalokhoz a következők lehetnek:

1. Tartalmi kérdések:

- ki énekelhette ezt a dalt és kinek?
- mikor énekelhette, milyen körülmények között?
- milyen virágok szerepelnek a dalban, melyik mit szimbolizál?
- idegen szavak értelmezése;

³ Györgyiné Koncz Judit: Az énektanítás alapjai. Károli Egyetemi Kiadó, Budapest, 2008.

2. Szerkezeti kérdések:

- milyen a dallamvonala?
- hány sorból áll a dal?
- milyen a sorok viszonya, vannak-e hasonló sorok?
- sorszerkezet megállapítása.

Gyermekek esetén kezdjük a legkézenfekvőbb összetevőkkel, mint például a tartalom: Miről szól a dal? Kik is a szereplők? Majd a dal hangulatát, előadásmódját közelítjük meg, s végül a ritmikára, dallamra, szerkezeti felépítésre fókuszáljunk. A többszöri bemutatás és megbeszélés után kapcsoljuk be a gyermekeket is az éneklésbe.

Összegezve: a hallás utáni daltanítás a leggyakrabban alkalmazott módszer, amely tökéletes felkészültséget követel a pedagógustól. A dal első megszólaltatásának, bemutatásának mindig élményszerűnek kell lennie, pontos ritmussal, tiszta intonálással, érthető szövegmondással, a hangulatnak és karakternek megfelelően. A dal bármely részletének felidézése elengedhetetlen. A kezdőhang, hangnem megválasztásánál a tanító vegye figyelembe az adott gyermekcsoport képességeit, s a gyermekek életkori sajátosságaiból adódó megfelelő hangterjedelmet.